

RASPRAVE

Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 40/2 (2014.)

UDK 811.163.42'374(Klaić, B.)

811.163.42'373.45:811.161.1

Izvorni znanstveni rad

Rukopis primljen 7. X. 2014.

Prihvaćen za tisak 4. XI. 2014.

Željka Čelić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ulica Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb

zcelic@ffzg.hr

Kristian Lewis

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

*klewis@ihjj.hr*RUSIZMI U KLAIĆEVU *RJEČNIKU STRANIH RIJEČI*

U hrvatski su jezik tijekom povijesti ulazile riječi ponajviše iz zemljopisno najbližih jezika, najčešće i službenih ili glavnih jezika nekadašnjih zajedničkih država. Nedvojbeno je velik utjecaj imao i latinski jezik jer je bio temelj nadgradnje hrvatskoga književnog i standardnog jezika te sredstvo očuvanja identiteta hrvatske nacije i hrvatskoga jezika. Ruski jezik ne pripada teritorijalno bliskim jezicima, a nema ni spomenutu vrijednost latinskoga jezika. Njegov je utjecaj na hrvatski jezik kulturološki: kroz književnost te nacionalnu i društvenu politiku. Rusizmi u hrvatski jezik ulaze tijekom triju razdoblja: 1. razdoblje ilirskoga pokreta (uz izravni utjecaj B. Šuleka), 2. razdoblje poslijeratne Jugoslavije i Sovjetskoga Saveza (sovjetizmi), 3. razdoblje nakon raspada socijalističkih država i oblikovanja demokratskih i samostalnih zemalja – Republike Hrvatske i Ruske Federacije. U posljednjemu razdoblju gotovo je dokinuta upotreba sovjetizama, no aktivirali su se drugi rusizmi. *Rječnik stranih riječi* Bratoljuba Klaića kulturno je dobro hrvatskoga jezika te je ujedno i pokazatelj utjecaja političkih i kulturoloških čimbenika na razvoj hrvatskoga jezika. Kroz *Rječnik* se tako može pratiti i sudbina rusizama u hrvatskome jeziku. Cilj je ovoga rada prikazati položaj i opis rusizama u hrvatskome jeziku kroz odabrana izdanja *Rječnika*.

1. Rusizmi u hrvatskome jeziku

Strane riječi¹ u jeziku rezultat su jezičnoga kontakta.² Jezični se kontakt najlakše ostvaruje teritorijalnim (arealnim) dodirom.³ Strane riječi mogu i posredno ulaziti u pojedini jezik – npr. ruske riječi u hrvatski jezik. Unatoč srodnosti ruskoga i hrvatskoga jezika, izravnoga kontakta, prema kriterijima teorije jezika u kontaktu, nema.⁴ Posrednik u prihvaćanju ruskih riječi jest osoba ili se one prihvaćaju kroz umjetnost i politiku (usp. *balalajka/балалайка*, *votka/водка*, *ruska duša / русская душа*; *komunizam/коммунизм*, *socijalizam/социализм*, *socijalistička republika / социалистическая республика*).

Ulazak ruskih riječi u hrvatski jezik, ali i njihov izlazak iz aktivne uporabe te aktivacija pojedinih rusizama u hrvatskome u novije vrijeme može se opisati kroz tri razdoblja:

1. razdoblje ilirskoga pokreta (uz izravan utjecaj B. Šuleka⁵)

2. razdoblje poslijeratne Jugoslavije i Sovjetskoga Saveza (*sovjetizmi*)

3. razdoblje nakon raspada socijalističkih država i oblikovanja demokratskih i samostalnih zemalja – Republike Hrvatske i Ruske Federacije.

¹ „В отличие от полностью усвоенных 3. [заимствований, ор. а.], т. наз. иностранные слова сохраняют следы своего иноязычного происхождения в виде звуковых, орфографич., грамматиц. и семантич. особенностей, к-рые чужды исконным словам. ... Иногда они обозначают свойственные чужим народам или странам понятия (этнографизмы, регионализмы, экзотизмы)...” (BES 2000: 158).

² „Заимствование – элемент чужого языка ... перенесенный из одного языка в другой в результате контактов языковых, а также сам процесс перехода элементов одного языка в другой. 3. приспособляются к системе заимствующего языка и зачастую настолько им усваиваются, что иноязычное происхождение таких слов не ощущается носителями этого языка и обнаруживается лишь с помощью этимологич. анализа.” (BES 2000: 158).

„Заимствование ... обращение к лексическому фонду других языков для выражения новых понятий, дальнейшей дифференциации уже имеющихся и обозначения неизвестных прежде предметов (нередко сами эти понятия и предметы становятся известными носителями данного языка лишь вследствие контактов с теми народами, из чьих языков заимствуются соответствующие слова).” (Ahmanova 2009: 150).

³ „Ареальная лингвистика – раздел языкознания, исследующий с помощью методов лингвистической географии распространение языковых явлений в пространственной протяженности и межъязыковом (междиалектном) взаимодействии. Определяющим принципом при ареальном описании фактов взаимодействующих языков (диалектов) служит фронтальный их охват.” (BES 2000: 43).

⁴ Usp. Menac 2003/2004: 355: „Hrvatski i ruski jezik, kao slavenski jezici genetski i strukturno srodni, nisu bili zemljopisno bliski niti državno povezani, pa je leksičko posuđivanje među njima bilo kulturnoga tipa.”

⁵ Usp. Samardžija 1993b: 10: „...zaslužio je Šulek jedno od najuglednijih mjesta i u povijesti hrvatske leksikografije i među hrvatskim puristima, jer je zahvaljujući upravo velikom njegovu maru hrvatski standardni jezik stigao na kraj XIX. stoljeća oslobođen mnogih stranih naplaviha, ponajviše njemačkih, i osposobljen za odgovore izazovima novog doba.”

Prvo je razdoblje obilježeno idejom slavenofilstva⁶. Rusija kao jedina neovisna država s gledišta drugih slavenskih naroda (neovisna politički, teritorijalno i vjerski – u odnosu na države u sastavu Osmanskoga Carstva odnosno Habsburške Monarhije)⁷ te ruski jezik kao pojam normiranoga jezika ideal su Hrvatima u oblikovanju države i hrvatskoga jezika.⁸ Politička, društvena i jezična potreba za hrvatskim nazivljem rezultirala je posezanjem ilirskoga jezikoslovca Bogoslava Šuleka i za ruskim riječima pri oblikovanju hrvatskoga nazivlja. Ti rusizmi, kao i većina Šulekovih tvorenica, bili su aktivirani kao dio jezičnoga purizma tijekom NDH-a (1941. – 1945.), zatim su se smanjeno upotrebljavali unutar svih oblika Jugoslavije (1945. – 1990.) i ponovno su aktivirani devedesetih godina 20. stoljeća kao oživljene hrvatske riječi. Poznato je, primjerice, da se pri isticanju razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika tijekom postojanja Jugoslavije navodila uporaba riječi *točka*⁹ kao hrvatskoga obilježja¹⁰ umjesto riječi *tačka*, koju pronalazimo i u Šuleka, kao srpskoga.¹¹

⁶ „Pan-Slavism – hitherto no more than a vague sentiment, except for certain small circles of intellectuals – for the first time became an active force. Pan-Slav committees sent up to five thousand volunteers, ranging from prominent members of society to simple peasants and including about eight hundred former Russian army officers, to fight in the Serbian army, which had been entrusted to another Russian volunteer, General Michael Cherniaev. But the Turks defeated the Serbs; hence the last hope of Balkan nationalities in their uneven contest with the Ottomans rested on Russian intervention. The imperial government considered intervention carefully and without enthusiasm.” (Riasanovsky i Steinberg 2005: 358).

⁷ Iako realna politička uloga Rusije nije imala idealističke namjere: „The Three Emperors’ League finally collapsed over the issue of Turkey and the Balkans, which in the 1870s led to a series of international crises and to war between Russia and the Ottoman Empire. (...) But the Treaty of San Stefano never went into operation. (...) Austria-Hungary was particularly incensed by the creation of a large Slavic state in the Balkans, Bulgaria, which Russia had specifically promised not to do. (...) The large Bulgaria created at San Stefano underwent division into three parts...” (Riasanovsky i Steinberg 2005: 358, 360).

⁸ Usp. Čelić 2008: 41–42: „Миф о русском государстве, как большой мировой силе, присутствовал и на поле восприятия русского языка: существовал в идеях хорватских интеллектуалов – Крижанича, иллирийцев, Богослава Шульца. Последний из них, кроме своего материнского словацкого языка, внес в хорватский язык и немалое число русских слов. Миф Россия существовал и в произведениях хорватских политиков и писателей, напр. Степана Радича и Миломира Крлежи.”

⁹ M. Radčenko (2006: 145) navodi da među hrvatskim rusizmima Maretić 1892. godine izdvaja imenice *činovnik, nagrada, podlost, poriv, porok, poslovice, savjet, sredstvo, svojstvo, točka, zadaća*... (istaknuli autori).

¹⁰ Akademijin Rječnik s. v. *točka* navodi da te riječi „ima u rus., ukraj. i slov.”, a od hrvatskih rječnika posvjedočena je u Vitezovićevu (oko 1700. godine) i Stulićevu iz 1806. godine (ARj, 18. sv., str. 423).

¹¹ Akademijin Rječnik s. v. *tačka* navodi da je ta riječ posvjedočena u Šulekovu *Hrvatsko-njemačko-talijanskome rječniku znanstvenoga nazivlja* iz 1874. i Ivekovićevu *Rječniku hrvatskoga jezika* iz 1901. godine. U potonjemu se rječniku nalazi i Ivekovićeva napomena „riječ naćihena od taći, taknuti prema ruskoj točka” (ARj, 17. sv., str. 930).

Drugo je razdoblje (1945. – 1990.) obilježeno novim posredovanjem pri prihvatanju ruskih riječi u hrvatski jezik. Jezik posrednik u tome je razdoblju srpski jezik. Ponovno društveno-politički čimbenici uvjetuju ulazak ruskih riječi u hrvatski jezik, međutim, oni su sad drukčiji. Socijalizam kao oblik društvenoga uređenja i komunizam kao politički ideal, već razrađeni u Sovjetskome Savezu, preneseni su i na poslijeratnu Jugoslaviju.¹² Rusizmi koji ulaze u hrvatski jezik dio su političkoga nazivlja, to su tzv. sovjetizmi. Politička važnost sovjetskoga, odnosno ruskoga utjecaja¹³ rezultirala je i jačim dodirima s ruskom književnošću općenito, a ne samo s književnošću koja obrađuje propagandističke teme sovjetske povijesti. Tako je svojedobno bio iznimno popularan roman *Как закалялась сталь* Nikolaja A. Ostrovskega iz 1932. godine. Hrvatski naslov toga romana *Kako se kalio čelik* u razdoblju socijalističke Jugoslavije upotrebljavao se i kao oznaka čvrstoće i postojanosti čijega karaktera, koji se izgrađivao u okolnostima izgradnje socijalističkoga društva. Danas bi mu ekvivalent bila poslovice *Što te ne ubije, to te ojača*.

Izvan političke sfere hrvatski je jezik usvojio i rusizme u tehničkome nazivlju. Ti nazivi uglavnom podliježu transfonemizaciji i transmorfemizaciji. Navodimo nekoliko naziva iz zrakoplovne industrije, tj. nazive civilnih i vojnih zrakoplova (*MiG, iljušin, tupoljev, antonov*¹⁴ / *МиГ, Ильюшин, Туполев, Антонов*) i pomoćne infrastrukture u zrakoplovstvu (*stajanka*¹⁵/*стоянка*). Odrednica *rus.* za spomenute nazive u Klaićevu *Rječniku* nije navedena, za razliku od automobila *moskvič* (*москвич*), navedenoga u liku *moskvič*¹⁶, koji se navodi od drugoga izdanja iz 1962. godine. Druga je zanimljivost da, iako su izrađivani u sklo-

¹² Taj je proces proveden unatoč osamostaljivanju jugoslavenske politike u odnosu na sovjetsku, tj. politike J. Broza Tita prema J. V. Džugašviliju Staljinu: „But Communist cooperation was dealt a major blow by the break between Yugoslavia and the USSR, backed by its satellites, in the summer of 1948. Tito chose to defy Stalin because he wanted to retain full effective control of his own country and resented the role assigned to Yugoslavia in the economic plans and other plans of the Soviet bloc.” (Riasanovsky i Steinberg 2005: 526).

¹³ Usp. Čelić 2008: 39–40: „Проявляется новый миф о величественности России, о государстве, которое само смогло преодолеть феодального и капиталистического врагов. Такое некритическое видение русского мира (социализм, коммунизм, армия...) длилось по политический период Информбюро, когда Й. Броз изменил политику, направленную к Сталину и сталинизму. Россия перестала быть идеальной моделью для южнославянских народов, и ее влияние и важность нечаянно стали сильно нежелательными. Со временем, политическая идеология двух государств снова становилась близкой, по конец 20-ого века.”

¹⁴ Klaić ni u jednome od autorskih izdanja *Rječnika* ne navodi sovjetizam *antonov* ukrajinskoga, ujedno i sovjetskoga konstruktora.

¹⁵ Također ne nalazimo kod Klaića, iako se upotrebljava u zračnome prometu u značenju zrakoplovnoga stajališta. Usp. <http://struna.ihjj.hr/naziv/stajanka/414/#naziv>.

¹⁶ Očito je Klaić odlučio prilagoditi tu riječ hrvatskomu jeziku uporabom sufiksa *-ić*, iako se pretraživanjem hrvatskih mrežnih stranica gotovo podjednako često nalaze i likovi koji čuvaju izvorni zapis, dakle *moskvič*.

pu sovjetske proizvodnje, ukrajinski tipovi zrakoplova i automobila nisu navedeni: *antonov*, *zaporožec* (антонов, запорожець). Očekivalo bi se da će se riječ kao što je *zaporožec* kao prepoznatljiva sastavnica onodobnoga života naći u *Rječniku* poput, primjerice, navedene riječi *fîčo*, kako se od milja zvao automobil koji je proizvodila talijanska tvrtka Fiat, no to nije bio slučaj.

Jačanje ruskoga utjecaja i njegova idealizacija pridonijeli su i prihvaćanju te češćoj uporabi ruskih egzotizama kao što su *boršč*, *votka*, *balalajka*, *kazačok*, *rubalj*, *samovar* itd. Egzotizmi su se kao općekulturne riječi zadržali u hrvatskome jeziku i pritom su se prilagodili na različitim razinama. Riječ *boršč* (борщ) u Klaićevu je *Rječniku* do zadnjega izdanja iz 2012. godine definirana kao ruska riječ, iako je riječ o ukrajinskome (u manjoj mjeri i poljskome) nacionalnom jelu, pa tako i o ukrajinskoj riječi.¹⁷ Riječ *votka* (водка) transfonemizirana je, odnosno prilagođena je hrvatskomu fonološkom pravopisnom načelu, za razliku od riječi *aparatčik*, koja je trebala biti prenesena u obliku **aparačik*. Riječ *pybľ* u hrvatskoj inačici dobiva nepostojano *a* i postaje *rubalj*. Nepostojani samoglasnik javlja se – nesustavno – i u riječi *Kremalj*, izvorno *Кремль* (fonološki i morfološki prilagođeno). Ta riječ ima i lik *Kremľj*. U novije je vrijeme lik *Kremľj* učestaliji te se, prema medijima, navodi isključivo kao jednoznačni naziv moskovske tvrđe, iako je riječ *kremalj* posvjedočena kao rusizam u hrvatskome jeziku u značenju srednjovjekovnoga utvrđenoga grada.

Sovjetizmi, tj. politički nazivi preuzeti za postojanja Sovjetskoga Saveza, više nisu u aktivnoj uporabi, osim pojedinih riječi koje se rabe isključivo u negativnome značenju poput *aparatčik* (v. Lewis 2010: 77). Riječ *politbiro* u političkome se žargonu upotrebljava kao negativna karakterizacija svih stranaka (ne samo SDP-a, stranke sljednice nekadašnje Komunističke partije Hrvatske) te društvenih i vjerskih organizacija.¹⁸ Riječ *politbiro* zanimljiva je i po svojem tvorbenom obrascu (*полит[ический] + бюро = политбюро*), nesvojstvenome hrvatskom jeziku. No, taj je tvorbeni obrazac ipak zabilježen u riječi

¹⁷ Te su činjenice svjesni i Rusi. Rusko je nacionalno jelo *šči* (щип), a *boršč* se, primjerice, u *Kulinarskome rječniku* definira kao *основное первое блюдо украинской кухни*, u *Fasmerovu Etimološkom rječniku* s. v. *борщ* stoji *растение борщевник, Heracleum spondylium; похлебка из красной свеклы, укр. борщ*, a u *Školskom etimološkom rječniku* Šanskoga i Bobrove s. v. *борщ* – *заимств. в XIX в. из укр. яз., где борщ – суп из свеклы с капустой*.

¹⁸ Usp. Jurdana (2003.): „Osim što je Zagreb dodatno civilizacijski kontaminirao, Thompsonov nastup na Trgu pokazao je, dakle, da **politbiro** SDP-a teži za uspostavom, ako već ne čvrstoga ideološkoga saveza, onda barem „klime razumijevanja” s nacionalistički indoktriniranom „mladeži”. Princip ne iznenađuje: vladajuće partije uvijek su tražile putove do konsensusa s omladinom.”; Kramarić (2013.): „Medijima danas upravljaju PR-ovci, novi ‘**politbiro** zla’, koji u potpunosti određuje svijet i stvara ozračje prema kojem se na izbore za europski parlament smiju kandidirati samo eurofilci.” ili Lovrić (2014.): „Nije tajna da je **politbiro** s Kaptola već neko vrijeme nezadovoljan Karamarkovim rezultatima.”

maspok i pokрати *MASPOK* (*mas[ovni] + pok[ret]*) iz 1971. godine.¹⁹ U suvremenome hrvatskom jeziku takav način tvorbe riječi kao slogovne pokrate nije osobito produktivan.

Promjenom društveno-političkih uvjeta ruski utjecaj slabi.²⁰ Posljednje općeprihvaćene i poznate ruske riječi koje su ušle u hrvatski jezik jesu *glasnost* i *perestrojka*. Obje se vežu isključivo uz reforme nekadašnjega sovjetskoga društva i političkoga uređenja. Primjer zagrebačke praonice rublja *Perestrojka* izgubio je na aktualnosti, a praonice više nema.²¹

Treće razdoblje – razdoblje demokratskih republika – Hrvatske i Rusije, razdoblje slobodnoga tržišta i svjetske političke, kulturne i jezične globalizacije dokinuo je unos novih ruskih riječi u hrvatski jezik, osim imena državnih ruskih tvrtki koje se uglavnom bave proizvodnjom i plasmanom nafte i plina, sve prisutnijih na hrvatskome tržištu. Ti su nazivi različito prilagođeni.²² Jezična situacija u objema je državama slična – oba su jezika pod utjecajem engleskoga jezika preko računalnih tehnologija, telekomunikacijskih usluga, internetskih foruma...²³ Neovisno o razini jezične pismenosti i jezičnoga standarda podudarna je tvorba riječi u ruskome i hrvatskome jeziku: u korijenu je engleska riječ na koju se dodaju ruski, odnosno hrvatski afiksi i nastavci.²⁴ Osim spomenutih imena tvrtki, nema novih ulazaka ruskih riječi u hrvatski jezik. To je posljedica političkoga odvajanja, ali i jezične globalizacije te utjecaja engleskoga jezika koji je posrednik između ruskoga i hrvatskoga, osobito u transliteraciji osobnih imena i prezimena. Suodnos u prihvaćanju novih riječi i imena, to jest

¹⁹ „Hrvatsko proljeće, naziv za reformno razdoblje u hrvatskoj politici, društvu i kulturi, posebno obilježeno legitimiranjem hrvatskog nacionalnog identiteta i traženjima koja iz njega proizlaze. Zato su protivnici reformne struje i iznjedrili sintagmu »maspok«.” (enciklopedija.hr).

²⁰ Usp. Čelić 2008: 40: „В 1991-м году Хорватия вышла из югославского объединения и резко отсеклась всех югославских идей, включив и миф о России. (...) Миф о панславизме и славянофильстве, о совместном общеславянском государстве и лучшей модели социального объединения – сквозь призму коммунизма и социализма, стали частью прошлого.”

²¹ Usp. forumski zapis korisnika Colberta: „Ja kažem perestrojka. Tak se devedesetih zval jedan javni veseraj u Gajevoj, cini mi se. Ne znam jel jos uvijek postoji.” (forum.hr, zapis objavljen 4. svibnja 2010. u 10:58).

²² Primjerice Gazprom, ali Rosneft/Rosnjeft te Sberbank/Sberbanka.

²³ Usp. Čelić 2009: 537: „Мгновенность технологии и владение английским языком тормозят, запрещают переход в виде перевода (калькирование) этих терминов из английского языка в родной язык – в нашем случае – русский и хорватский язык.”

²⁴ Usp. Čelić 2011: 473: „Принцип словообразования следующий: целое английское слово становится лексической морфемой (корнем) в русском и в хорватском производном слове и одновременно основой слова, на которое надстраиваются славянские морфемы, находящиеся и с левой, и с правой стороны. Английское слово из сферы социальных сетей становится очень продуктивной морфемой / комбинацией морфем в образовании русских и хорватских слов.”

utjecaja engleskoga jezika (posredstvom medija) na hrvatski i ruski, shematski se može prikazati ovako:

ruski ← engleski

hrvatski ← engleski

hrvatski ← engleski ← ruski

hrvatski || ruski.

Dakle, logično je da pojedina riječ ili ime iz engleskoga jezika ulazi zasebno u ruski i zasebno u hrvatski jezik i da im se prilagođava u skladu sa zakonitostima svakoga od njih. Međutim, nerijetko se događa da engleski jezik preuzima posredničku ulogu između hrvatskoga i ruskoga, tj. da se riječi i imena iz ruskoga jezika u hrvatski preuzimaju preko engleskoga. To je, dakako, nepotrebno, ali i pogrešno. Za odnos *hrvatski* ← *engleski* ← *ruski* navodimo samo jedan znakovit primjer: u hrvatski se jezik prema izvornome ruskom *Мухом Ходорковски* preuzima engleski zapis imena *Mikhail Khodorkovsky* umjesto za hrvatski uobičajenoga *Mihail Hodorkovski(j)*.²⁵

U posljednjem se razdoblju pojedini rusizmi nastavljaju upotrebljavati kao stilski neobilježene, neutralne riječi hrvatskoga jezika, a drugi se pak sve učestalije pojavljuju u jezičnoj uporabi. Pritom se riječi iz obiju skupina ne osjećaju kao strane riječi. Prosječni govornik, dakle, nije svjestan njihova ruskog podrijetla, već ih osjeća kao riječi hrvatskoga jezika višega stila. Ti su rusizmi osobito prisutni u sredstvima javnoga priopćavanja (Čelić 2010: 658): *stanovit* (određen); *dostatan* (dovoljan); *nedostatan* (nedovoljan); *izvjestan* (određen; siguran); *znatan* (značajan, velik); *uvažen* (cijenjen, poštovan; uzet u obzir); *iskazivati* (pokazivati, izricati); *ukazivati* (upućivati); *iziskivati* (tražiti, zahtijevati); *proizići/proizaći* (nastati, proisteći); *ustanoviti* (utvrditi); *polučiti* (dobiti, steći); *pohraniti* (spremiti)²⁶.

²⁵ Usp. Čelić 2012: 87: „Возвращаясь к влиянию английского языка и англофонного варианта латиницы на транслитерацию, необходимо отметить, что традиционные принципы транслитерации изначально нарушаются из-за влияния средств массовой информации. В частности, в новое время находим такие примеры транслитерации на хорватский язык, в которых количество графем не соответствует фонемному составу.”

²⁶ Pojedine se riječi iz ovoga popisa smatraju i bohemizmima ili pak leksemima svojstvenim općemu slavenskom leksiku (npr. *dostatan*, *nedostatan*, *ukazivati*), što pri konačnome određivanju njihova podrijetla svakako treba uzeti u obzir. Opširnije o toj problematici u Jonkeovu djelu *Književni jezik u teoriji i praksi* (1964.) i Pavešićevu *Jezičnomu savjetniku s gramatikom* (1971.).

2. Rusizmi u *Rječniku stranih riječi* B. Klaića

Rusizmi su dio Klaićeva *Rječnika stranih riječi* od prvoga izdanja iz 1951. godine do posljednjega iz 2012. godine. Odrednicom *rus.* označene su riječi koje su ruskoga podrijetla, ali i one koje su u *Rječnik* ušle posredno, preko ruskoga jezika. Neke su se od njih uvriježile u hrvatskome jeziku u tolikoj mjeri da se ni ne percipiraju kao rusizmi. Osobito su to riječi iz prvoga razdoblja. Neke su pak riječi preuzete kao posljedica kulturnoga utjecaja, tj. prihvatanja riječi uz prihvaćen objekt (*balalajka*, *votka*). Rusizme u *Rječniku stranih riječi* Bratoljuba Klaića obradili smo uspoređivši izdanja toga rječnika iz 1951., 1962., 1978., 1990., 2002. i 2012. godine. Razlozi zbog kojih smo odabrali navedena izdanja jesu sljedeći:

1951. – prvo izdanje

1962. – prvo desetljeće postojanja *Rječnika*

1978. – hrvatsko proljeće 1971., Ustav 1974.

1990. – ozračje uoči stvaranja samostalne Republike Hrvatske

2002. – prvo desetljeće samostalne Republike Hrvatske

2012. – posljednje izdanje.

Razdoblje od 1951. do 1962. relativno je kratko u leksikografskome smislu, ali je već u tih jedanaest godina Klaić očitovao iznimnu ažurnost i aktualnost te je to i leksikografski proveo unošenjem novih riječi u sljedeće izdanje. Naime, u izdanje *Rječnika* iz 1962. godine uvrštena su sljedeća tri rusizma: *sput-njik* (satelit lansiran 1957. godine), *Lajka* (ime kujice koja je 1957. godine poslana u Zemljinu orbitu) i *Vostok* (ime svemirskoga broda kojim je Jurij Gagarin 1961. godine obletio Zemlju).

Izdanje iz 1978. godine odabrano je zbog blizine hrvatskoga proljeća iz 1971. godine i ustavnih promjena iz 1974. te prodaje autorskih prava. Naime, prema riječima Željka Klaića, Klaićeva sina i priređivača posljednjega proširenog izdanja iz 1978., iznesenima u intervjuu 1998. godine²⁷, Bratoljub Klaić prodao je 1978. autorska prava za *Rječnik* Nakladnomu zavodu Matice hrvatske i u to vrijeme (tj. 1998.) Nakladni zavod jedini je imao pravo izdati staro ili naručiti prošireno izdanje Klaićeva *Rječnika stranih riječi*. Od 1978., kako svjedoči Željko Klaić, njegov se otac prestao zanimati za *Rječnik* i do kraja života posvetio se prevođenju antičkih pisaca.

Godine 1990. počinje osamostaljivanje Republike Hrvatske. Ta se godina uobičajeno smatra prekretnicom u društveno-političkome, pa i jezičnome sta-

²⁷ Prema Čadež 2013: 122.

jalištu prema hrvatskome jeziku. U samostalnoj Republici Hrvatskoj hrvatski je jezik dobio primjeren status, a njegovo se ime konačno moglo upotrebljavati onako kako su njegovi govornici to željeli. Međutim, neke su se riječi mijenjale i *ad hoc*. Jedan je takav primjer očit u pjesmi grupe *Prljavo kazalište*: pridjev *beznadežan* (*Ja sam beznadežan slučaj, dušo!*) zamjenjuje se pridjevom *beznadan*. Dakle, rusizam, shvaćen kao srbizam, zamjenjuje se hrvatskom riječi, ali samo u pismu, a pri pjevanju ostaje nepromijenjen.²⁸

Izdanje iz 2002. godine analizirano je kako bismo provjerili koje su se promjene dogodile u Klaićevu rječničkome tekstu nakon prvoga desetljeća samostalne Hrvatske, a izdanje iz 2012. godine proučeno je jer je posljednje. To izdanje nosi naslov *Novi rječnik stranih riječi*, a kao autori navode se Bratoljub Klaić i Školska knjiga.

Korpus rusizama koji smo ekscerpitali iz navedenih izdanja Klaićeva *Rječnika* obuhvaća nešto više od sto riječi. Nakon ekscerpiranja i uspoređivanja natuknica i definicija iz različitih izdanja *Rječnika* rusizme iz toga korpusa razvrstali smo s obzirom na vrstu riječi (imenice, pridjevi i glagoli). Izdvojili smo kratice i pokrate te smo razmotrili što se sve obilježuje odrednicom *rus.*, tj. jesu li označene riječi doista rusizmi. Na kraju smo analizirali definicije pojedinih ekscerpiranih rusizama. Ovdje donosimo skraćene rezultate analize.

U Klaićevu *Rječniku* najviše je imeničnih rusizama. Vrlo je malen broj pridjeva i glagola. Imenice koje se odnose na političko nazivlje imaju pretežno pogrdno, negativno značenje (*aparatičik*, *KGB-ovac*). U političkome diskursu danas se odnose i na članove i simpatizere socijaldemokratske stranke, ali i na članove i simpatizere drugih stranaka. Mjesto naglaska kod političkih naziva u hrvatskoj adaptaciji uglavnom je na prvome slogu riječi.²⁹

Imenice, nastale poimeničenjem slogovnih kratica, postale su historizmima, a u današnjoj su uporabi često značenjski obilježene kao nešto zastarjelo ili nađideno³⁰:

²⁸ Na omotu albuma *Lupi petama* iz 1993. godine navedeno je ime te pjesme *Beznadni slučaj*, a u zvučnome zapisu isključivo se upotrebljava pridjev *beznadežan*. I pretragom stranice Youtube s pomoću ključnih riječi *beznadežan slučaj prljavo kazalište* dobivaju se istovjetni rezultati, usp. http://www.youtube.com/results?search_query=beznade%C5%BEan+slu%C4%8Daj+prljavo+kazaliste.

²⁹ Usp. Čelić i Lewis 2013: 138: „... в современных литературных языках существуют различные типы акцентуации как фактор, влияющий на не всегда точную передачу русских слов в хорватском языке.”

³⁰ Svi primjeri uporabnoga konteksta navedeni uz pojedinu riječ ovdje i dalje u radu doneseni su prema rezultatima pretraživanja dotične riječi na mrežnoj stranici Google s ograničenjem na hrvatski jezik.

agitprop (агитпроп): Unatoč tvrdnjama HRT-ova Agitpropa, u Parizu stotine tisuća na ulicama!

gulag (ГУЛАГ): Vrijeme je za promjenu ovoga komunističko-liberalnoga gulaga!

kolhoz (колхоз): Europa je protiv poljoprivrednoga koncepta koji se temelji na kolhozima i PIK-ovima.

politbiro (политбюро): Medijima danas upravljaju PR-ovci, novi ‘politbiro zla’.

sovhoz (совхоз): Sistemi rukovođenja u klubovima poput Cibone i Zadra sliče više sovhozima nego modernim klubovima.

Inicijalne slovne kratice (pokrate) uglavnom zadržavaju izvorno značenje (KP, NEP, NKVD, SSSR), osim pokrate KGB i imenica tvorenih od nje. Ona i imenice tvorene od nje imaju isključivo negativno, pogrdno značenje³¹: *Grbin je KGB-ovac, a mediji bilteni Uskoka.*

Geografski nazivi (*stepa, tajga, tundra*) i zoonimi (*irvas, los, losos, mamut, morž*) prihvaćeni su u hrvatski jezik i danas uglavnom ne asociraju govornike hrvatskoga jezika na to da su rusizmi.

Pridjevnih rusizama u *Rječniku* je malo. Riječ je o sljedećim pridjevima: *besprizorni (беспризорный), pogružen (погруженный), predostrožan (предосторожный), proizvoljan (произвольный), skaredan (скаредный), vispren (выспренный), volšeban (волшебный)*. Oni se upotrebljavaju u tekstovima višega stila ili radi jače izražajnosti:

U svijetu utemeljenom na radu oni koji ne rade postaju manje vrijednima, pa čak i besprizornima.

Čovjek je izgledao bolesno i pogruženo, kako tek postupaju s Ferdom. (Hrvoje Hitrec, Kolarovi, 2004: 96)

U slučaju kvara akumulatora treba poduzeti određeni broj predostrožnih radnji.

Podravkin plan preuzimanja proizvoljan i neutemeljen (naslov)

Ona je na liniji one dalmatinske proze koja se odmiče od humornog promatranja svijeta, ponekad skarednog i anarhičnog.

Pozivnica svima da dođu na koncert uživati u posebnom zvuku Piva i vispre-nim tekstovima Mile Kekina.

³¹ Negativna percepcija postoji i u suvremenoj ruskoj književnosti, a prenesena je na pravnoga sljednika KGB-a – FSB, usp. Čelić 2013: 371–372: „Fikcijski ruski detektiv u stvarnosti je u određenoj razdoblju bio pripadnik ruske milicije, koja, u odnosu na ostale sigurnosne i obavještajne službe (govorimo o FSB-u kao sljedniku KGB-a), još uvijek ima crte ljudskosti. (...) Glavno je da on ne obavijesti dečke iz FSB-a da mi guramo svoj nos kamo mu nije mjesto. Oni to nimalo ne vole!”

Novim je pravopisom namah ispala i riječ radnik, te zamijenjena volšebnim i do tada malo poznatim djelatnikom!

Pridjevi koji nisu navedeni u *Rječniku*, a rusizmi su, upotrebljavaju se bez osviještenosti da se radi o ruskim riječima i da za njih postoje stilski neutralne hrvatske istovrijednice:

beznadežan – безнадёжный – beznadan

izlišan (usp. Samardžija 1993a: 79) – излишний – suvišan

ogroman – огромный – velik, golem

znatan – знатный – popriličan

uvažen – уважаемый – cijenjen, poštovan; uzet u obzir.

Od glagola u Klaićevu smo *Rječniku* našli samo primjer *povinovati se* (повиноваться): *Bajić je istovremeno podložan političkim pritiscima i njima se povinovao u obavljanju svog posla.* Glagole *polučiti* (получить) i *uvažiti* (уважить) Klaić ne bilježi u *Rječniku*.

Nadalje, analizirali smo Klaićev *Rječnik* i s obzirom na izdanje u kojem se rusizmi prvi put navode te smo provjerili je li došlo do kakvih izmjena u definicijama u sljedećim izdanjima. Radi preglednosti, neke smo zanimljivije rusizme i definicije korpusnih primjera prikazali u sljedećoj tablici:

RUSIZAM	1951.	1962.	1978.	1990.	2002.	2012.
aparatčik 1978. → 2012.	nema	nema	s.v. aparat ... aparatčik (iz rus.) čovjek iz činovničkog aparata; isp. beamter, paragrafnarajter (Predrag Matvejević, Krsto Špoljar)	v. 1978.	v. 1978.	v. 1978.
balalajka 1951. → 2012.	rus. ruska narodna tambura trouglasta oblika sa tri žice ili s više <u>žica</u>	v. 1951.	v. 1951. <u>trouglasta</u> → <u>troukutasta</u>	v. 1978.	v. 1978.	v. 1978.

boršč 1951. → 2012.	<i>rus.</i> gusta juha od zelenja, s mesom ili bez njega	v. 1951.	v. 1951.	v. 1951.	v. 1951.	v. 1951.
boljar ili bojar 1951. → 2012.	<u>boljar</u> v. <u>bo-jar</u> nema oznake da je rusizam (tursko porijeklo) 1. velikaš, odličnik, bogataš; zemljoposjednik u staroj Rusiji; 2. bogat rumunjski plemić-zemljoposjednik	<u>boljar</u> v. <u>bojar</u> def. pod <u>bojar</u> : <i>rus.</i> 1. veliki feudalni zemljoposjednik u staroj Rusiji; 2. bogat rumunjski plemić-zemljoposjednik	<u>bojar</u> v. <u>boljar</u> <u>boljar</u> 1. velikaš, odličnik, bogataš; 2. veliki feudalni zemljoposjednik u staroj Rusiji; 3. bogat rumunjski plemić-zemljoposjednik	<u>boljar</u> i <u>boljarin</u> 1. velikaš, odličnik, bogataš; zemljoposjednik u staroj Rusiji; 2. bogat rumunjski plemić-zemljoposjednik	v. 1990.	<u>boljar</u> <i>rus.</i> (boljar, riječ je turskoga podrijetla, ali je dovedena u savez sa slav. bolji) 1. velikaš, odličnik, bogataš; 2. veliki feudalni zemljoposjednik u staroj Rusiji; 3. bogat rumunjski plemić-zemljoposjednik
uravnjilovka ili uravnilovka 1962. → 2012.	nema	<i>rus.</i> <u>uravnjilovka</u> ravnomjerna rasporedba proizvedenih dobara ili ostvarenog dohotka	v. 1962.	<u>uravnjilovka</u> , <u>uravnilovka</u>	v. 1990.	<u>uràvnìlōvka</u> (pored: <u>uravnilōvka</u>)
car' 2012.	nema	nema	nema	nema	nema	<u>car'</u> (čit. carj) <i>rus.</i> (iz stsl. съсьрь)
mužik 1962. → 2012.	nema	<i>rus.</i> seljak	<i>rus.</i> seljak (u današnjem ruskom jeziku riječ se smatra zastarjelom)	v. 1978.	v. 1978.	v. 1978.

opica 1962. → 2012.; od 2012. kao ru- sizam	nema	<i>njem.</i> Affe, majmun; isp. jo- pac	v. 1962.	v. 1962.	v. 1962.	opica <i>rus.</i> ³² (ôpica) maj- mun, jopac; usp. šimija
perestrojka 2012.	nema	nema	nema	nema	nema	perestroj- ka <i>rus.</i> (pere- strôjka) <i>pov.</i> promjene i reformne eko- nomske i političkog su- stava SSSR-a (1985. – 1991.)
revan 1962. → 2012.; od 2012. kao ru- sizam	nema	tetrivan, <i>tur.</i> (no- siljka sa zastori- ma)	revan v. tetrivan <i>tur.</i> zatvorena no- siljka	v. tetrivan	v. 1990.	revan <i>prid.</i> <i>rus.</i> (rev- nivijj) koji se trsi, koji se usrdno trudi; marljiv, rev- nostan
šapka 1962. → 2012.; od 2012. kao ru- sizam	nema	<i>tur.</i> vrsta vojnič- ke kape; kapa ta- njurača, ravnjača	v. 1978.	v. 1978.	v. 1978.	šapka ž. <i>rus.</i> (šapka iz fr. <i>chapeau</i> : “šešir”)
Rusija 2012.	nema	nema	nema	nema	nema	Rusija <i>rus.</i> (РОССИЯ)
suprematizam 1978. → 2012.; od 2012. kao ru- sizam	nema	nema	<i>lat.</i> smjer u sli- karstvu, nastao pod utjecajem ku- bizma i futuriz- ma (prva poja- va u Moskvi god. 1913)	v. 1978.	v. 1978.	<i>rus.</i> ³³ smjer u slikar- stvu, nastao pod utjeca- jem kubizma i futurizma (prva poja- va u Moskvi god. 1913.)

³² U navedenome je primjeru jasno da je Klaićeva izvorno dobra obrada „popravljenja” u pogrešnu, a upravo je Klaić isticao da o tome valja voditi posebnu pozornost: „Naglašena su dva osnovna principa kojima se podvrgavala redakcija: informativnost i upotrebljivost. (...) Treći [je] princip ažurnost. (...) Taj princip ima ... i jednu slabost: nekoj [riječ] netko daje samovoljno i ne-
stručno značenje.” (Klaić, Predgovor, 1990: V).

³³ I u ovom primjeru zamjetno je da se Klaićevo upozorenje iz prethodne bilješke pokazalo opravdanim, tj. da je promjenom odrednice zapravo učinjena pogreška.

Riječ *aparatchik* prvi se put navodi u izdanju iz 1978. godine. Iako ta riječ u hrvatskome jeziku ima suženo semantičko polje koje uključuje samo negativno značenje (u ruskome ona se odnosi i na radnika koji rukuje kakvim aparatom), definicija nije promijenjena ni u izdanju iz 2012. godine premda se i u hrvatskome nalaze potvrde za barem još jedno značenje te riječi (npr. Šonjin *Rječnik hrvatskoga jezika* donosi: 1. *pov.* funkcionar u partijsko-državnom aparatu Sovjetskog Saveza i 2. *pren.* funkcionar činovničkoga partijskog mentaliteta u komunističkim državama).

Riječ *balalajka* u Klaićevu se *Rječniku* navodi od 1951. godine, dakle od prvoga izdanja. U definiciji *trouglasta tambura sa tri žice ili više žica* 1978. godine pridjev *trouglast* zamijenjen je pridjevom *trokutast*. Dio definicije, koji ne postoji u ruskim definicijama toga instrumenta (u ruskim se jednojezičnim rječnicima naime navodi da je balalajka ‘русский народный трёхструнный инструмент’) – ostaje (*više žica*). Definicija iz 1978., s navedenom jezičnom korekcijom (*trouglast* → *trokutast*) ostaje do posljednjega izdanja iz 2012. godine.

Riječ *boršč*, uz nepotpunu definiciju, prenosi se kroz sva izdanja, pa se tako navodi i u posljednjemu. Budući da se u ruskim rječnicima *boršč* uobičajeno definira kao ‘жидкое кушанье из свеклы и капусты (с добавлением других овощей, зелени, острых приправ); украинский борщ’, problematično je što se ni u izdanju iz 2012. u definiciji ne navodi najvažniji sastojak – cikla, koja daje karakterističnu boju jelu.³⁴

Riječ *boljar* (*боярин*) određuje se kao rusizam tek u drugome izdanju (1962.). Kroz različita je izdanja ta riječ prilagođavana na različite načine: u prvome i drugome izdanju obrada se donosi pod riječi *bojar*, a inačica *boljar* upućuje se na inačicu bez slova *l*. U izdanju iz 1978. prednost je pak dana inačici *boljar*. U izdanjima iz 1990. i 2002. godine uz inačicu *boljar* imamo i lik kojemu je dodan sufix *-in* – *boljarin*. U izdanju iz 2012. navodi se samo *boljar* uz neznatno prerađenu definiciju iz 1951. godine (prvo je značenje razdvojeno na dva).

Riječ *uravn(j)ilovka* zanimljiva je zbog transfonemizacije, odnosno ruskih palataliziranih glasova koji se neujednačeno bilježe u hrvatskome jeziku (v. izdanje iz 1990.). Ako se bilježe – ne označavaju palatalizirane glasove, nego palatalne. U izdanju iz 2012. navodi se iznimno rijetko potvrđen izgovor rusizma u hrvatskome *uravnjilōvka* (likovi koji se mogu čuti jesu *uravnjilōvka* i *uravnjilōvka*).

Natuknica koja se navodi kao rusizam, i to samo u izdanju iz 2012. godine, jest *car*’ (prema ruskome *царь*) s oznakom palataliziranosti sonanta *r*, uputom da je valja izgovoriti *carj* te etimologijom koja upućuje na staroslavensko podrijetlo. Zamjetno je da se, primjerice, ne navodi latinski lik *caesar*.

³⁴ U vezi s riječi *boršč* usp. i bilješku 17.

Uz riječ *mužik* u izdanju iz 1978. godine pravilno stoji da je u značenju ‘se-ljak’ riječ zastarjela. Definicija se prenosi i u izdanje iz 2012., međutim, nema napomene da je ta riječ proširila značenje u ruskome razgovornom jeziku te da sada označava i frajera, muškarčinu, pravoga muškarca. Načelo ažurnosti koje je Klaiću kao autoru rječnika stranih riječi bilo itekako važno i u ovome je primjeru zanemareno, što svakako zbunjuje jer u 34 godine nije zabilježeno novo značenje toga rusizma.

Upravo poput riječi *car* – samo u izdanju iz 2012. godine – kao rusizam navodi se riječ *opica* koje u suvremenome ruskom jeziku nema. Fasmer navodi da postoje pojedine potvrde u ruskome crkvenoslavenskom jeziku, pa bi stoga bilo dodatno zanimljivo doznati zašto je dotadašnja odrednica *njem.*, bez obzira na to je li bila pravilna ili pogrešna, zamijenjena odrednicom *rus.* jer danas u ruskome jeziku jedina riječ za majmuna jest *обезьяна*.

Riječi *perestrojka* u izdanju iz 1990. godine nema iako je taj proces uvođenja reformi i demokratizacije sovjetskoga društva, koji je pokrenuo generalni sekretar CK KPSS-a Mihail Gorbačov, počeo u SSSR-u 1986. godine. S tim je zanimljivo usporediti aktualnost Klaićeva unošenja riječi *sputnjik*, *Lajka* i *Vostok* u drugo izdanje *Rječnika* iz 1962., pogotovo imamo li na umu da je tada bila riječ o vremenima bez tehnoloških mogućnosti suvremenoga doba. *Pere-strojke* nema ni u izdanju iz 2002. godine i pojavljuje se tek u posljednjem izdanju iz 2012. godine. Prvu smo potvrdu za natuknicu *perestrojka* u suvremenim hrvatskim rječnicima našli u *Hrvatskome enciklopedijskom rječniku* iz 2003. godine, a ne navode je ni Anićev ni Šonjin *Rječnik hrvatskoga jezika*, oba iz 2000. godine.

Riječ *revan* od drugoga se izdanja nalazi u Klaićevu *Rječniku*, no tek u posljednjem izdanju iz 2012. godine dobiva odrednicu *rus.* Dotad je natuknica *revan* bila obrađena kao imenica i imala je odrednicu *tur.* (turski). Nova obrada te riječi kao pridjeva preuzetoga iz ruskoga jezika donosi i vrlo zastarjelu definiciju. Naime, pridjev *ревнивый* u suvremenome ruskom jeziku ponajprije ima značenje ‘ljubomorán’, tek zatim knjiško i zastarjelo značenje ‘vrlo marljiv, revan, predan’. Valja, međutim, napomenuti da u ruskome postoji pridjev *ревностный* koji upravo ima značenje dodano u Klaićev *Rječnik*. I riječ *šapka* obrađena je u posljednjemu izdanju drukčije nego dotad, pri čemu se u prethodnim izdanjima donosila odrednica *tur.*, a 2012. ona je promijenjena u odrednicu *rus.*

Riječ *Rusija* prvi se put pojavljuje u posljednjemu izdanju, i to s odrednicom *rus.*, što bi značilo da je riječ Rusija ruskoga podrijetla. Međutim, na ruskome je Rusija – *Россия (Rossija)*, pa nije jasno zašto bi se natuknica Rusi-

ja uopće morala nalaziti u rječniku stranih riječi u hrvatskome jeziku, tj. morali bismo se zapitati je li riječ Rusija doista strana riječ u hrvatskome jeziku, i to primljena iz ruskoga.

Na kraju, natuknica *suprematizam* kao dio nazivlja u povijesti umjetnosti od posljednjega izdanja također nosi odrednicu rusizam iako je dotad bila obilježena odrednicom *lat.* Čini se da je razlog promijenjenoga poimanja podrijetla riječi *suprematizam* posve nelingvistički. Naime, budući da je naziv nastao u Moskvi, u Rusiji, i riječ je postala rusizam.

3. Zaključak

Rječnik stranih riječi Bratoljuba Klaića i danas je neprocjenjivo i nezamjenjivo leksikografsko djelo koje ima iznimnu nacionalnu i kulturnu vrijednost. Ta tvrdnja osobito vrijedi za izdanja *Rječnika* do 1978. godine, to jest za izdanja koja je pisao i uređivao sam Bratoljub Klaić. Kasnija izdanja ostaju općim mjestima hrvatske jezične kulture i pismenosti iako od te godine, kad govorimo o predmetu našega interesa – rusizmima, u *Rječniku* možemo primijetiti manjkavosti kojih je kod Klaića, kao jedinoga autora, bilo doista malo.

Rusizmi su u hrvatski jezik u novije vrijeme ulazili tijekom triju razdoblja: za ilirskoga pokreta (uz izravan utjecaj B. Šuleka), u razdoblju poslijeratne Jugoslavije i Sovjetskoga Saveza (od 1945. do 1990. godine) te nakon raspada socijalističkih država i oblikovanja demokratskih i samostalnih zemalja (od 1990. do danas). Zamjetno je da je broj rusizama koji su ulazili u hrvatski jezik s vremenom bivao sve manji i da je u posljednjemu razdoblju unos sveden samo na dvije riječi – *perestrojka* i *glasnost*. Sovjetizmi, tj. politički nazivi preuzeti za postojanja Sovjetskoga Saveza, više nisu u aktivnoj uporabi, osim pojedinih riječi koje se rabe isključivo u negativnome kontekstu. U razdoblju od devedesetih godina 20. stoljeća, koje je obilježeno razvojem slobodnoga tržišta i svjetske političke, kulturne i jezične globalizacije, dokinut je unos novih ruskih riječi u hrvatski jezik, osim imena državnih ruskih tvrtki koje se uglavnom bave proizvodnjom i plasmanom nafte i plina, pri čemu je zamjetna nesigurnost u prihvaćanju latiničnoga zapisa, tj. pojava likova koji su ili transkribirani ili transliterirani (npr. *Gazprom*, *Rosneft/Rosnjeft*, *Sberbank/Sberbanka*). Pod utjecajem engleskoga jezika preko računalnih tehnologija, telekomunikacijskih usluga ili internetskih foruma ruska se imena i iznimno rijetki pojmovi preuzimaju u hrvatski jezik preko engleskoga (npr. *Mikhail Khodorkovsky* umjesto *Mihail Hodorkovski(j)*). Takva je praksa i nepotrebna i pogrešna.

Analiza rusizama u različitim izdanjima Klaićeva *Rječnika stranih riječi* pokazala je da izdanja od 1978. gube na aktualnosti i točnosti. To koincidira s navodom Klaićeva sina Željka Klaića da je te godine njegov otac prodao autorska prava za *Rječnik* Nakladnomu zavodu Matice hrvatske i od tada se, kako svjedoči Ž. Klaić, njegov otac prestao zanimati za *Rječnik*. Stoga je bitno istaknuti kako su, primjerice, riječi *sputnjik*, *Lajka* i *Vostok* unesene u prvo sljedeće izdanje *Rječnika* nakon što su postale globalno poznate. Od nastanka pojma ili imena do Klaićeva unošenja u *Rječnik* prošlo je pet godina (*sputnjik*, *Lajka*) odnosno samo godina dana (*Vostok*). S druge strane, s riječi *perestrojka* susrećemo se u *Rječniku* tek u posljednjem izdanju iz 2012. – dvadeset i šest godina nakon njezina nastanka. Vjerojatno i ta činjenica svjedoči o smanjivanju ruskoga društveno-političkog i kulturnog utjecaja u razdoblju nakon raspada socijalističkih država. Okolnosti medijske dostupnosti informacija 60-ih godina 20. stoljeća i razdoblja s kraja 20. stoljeća neusporedive su, pa bi se mogla očekivati i veća ažurnost. Izdanja od 1978. gube na aktualnosti, u točnosti pri definiranju (a cilj je rječnika korisniku dati provjeren podatak), ali i u atribuiranju (npr. problemi uočeni kod riječi *car*, *mužik*, *Rusija* ili *suprematizam*).

Osamostaljivanjem Republike Hrvatske ruski se jezik, a posljedično i rusizmi, polako gube iz fokusa hrvatskih govornika te postaju svojevrsnom egzotikom za naraštaje stasale u posljednjih dvadesetak godina. Ruski se jezik više ne percipira kao isključiva *lingua franca* među slavenskim jezicima, niti kao jezik velikoga dijela svjetskoga stanovništva znatne političke i ekonomske važnosti. Udaljavanju i nerazumijevanju svakako doprinosi i nepoznavanje ćirilice noga pisma te se nerijetko ruske riječi i pojmovi u hrvatski preuzimaju posredovanjem engleskoga jezika, što nije ni prihvatljivo ni poželjno jer pravila za njihovo usvajanje u hrvatski jezik postoje odavno, a glasovno i slovno ruski i hrvatski jezik mnogo su bliži od engleskoga. Posljedica snaženja utjecaja engleskoga jezika pogreške su u transliteraciji, transfonemizaciji i transmorfemizaciji te u naglašavanju ruskih osobnih imena i prezimena. Uporaba engleskoga kao jezika posrednika između hrvatskoga i ruskoga jezika samo ih dodatno udaljava. Zaključno možemo kazati da unatoč uočenim pogreškama i nesavršenostima u novijim izdanjima govornici hrvatskoga jezika u *Rječniku stranih riječi* Bratoljuba Klaića imaju dovoljno pouzdan rječnički priručnik s pomoću kojega mogu otkloniti dvojbe o tome kako su se u hrvatski jezik primale ruske riječi i te spoznaje mogu bez bojazni od pogreške primjenjivati i na nove riječi i pojmove koji u nj ulaze.

Literatura i izvori:

- AHMANOVA, OL'GA S. 2009. *Словарь лингвистических терминов*. URSS. Москва.
- AJDUKOVIĆ, JOVAN. 2004. *Uvod u leksičku kontaktologiju. Teorija adaptacije rusizama*. Foto Futura. Beograd.
- ANIĆ, VLADIMIR. 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Novi Liber. Zagreb.
- BES 2000. *Большой энциклопедический словарь. Языкознание*. НИ Большая российская энциклопедия. Москва.
- BTS 2006. *Большой толковый словарь русского языка*. Gl. ur. Кузнецов, Сергей А. Норинт. Санкт-Петербург.
- ČADEŽ, TOMISLAV. 2013. *Bitka za pravopis. Što kažu akademici i drugi glavni stručnjaci o novome pravopisu, o starima, i o sudbini hrvatskoga jezika. 1995. – 2013*. Jutarnji list. Zagreb.
- ČELIĆ, ŽELJKA. 2008. Россия и русский язык в мире хорватов. *Riječ. Časopis za slavensku filologiju* 1. 37–44.
- ČELIĆ, ŽELJKA. 2009. Интернет-термины в морфологии хорватского и русского языков *Активные процессы в различных типах дискурсов: функционирование единиц языка, социолекты, современные речевые жанры. Материалы международной конференции 19–21 июня 2009 года*. Уг. Фокина, О. В. Ремдер. Москва – Ярославль.
- ČELIĆ, ŽELJKA. 2010. Активация русизмов в хорватском языке. *Современные исследования социальных проблем. Периодическое научное издание* 4. 1/04. Научно-инновационный центр. 653–661.
- ČELIĆ, ŽELJKA. 2011. Словообразование с английской морфемой на лекциях русского языка. *Научные проблемы образования третьего тысячелетия. Сборник научных трудов в. 5*. Уг. Чичканова, Т. А. Инсома – Пресс. Самара. 459–482.
- ČELIĆ, ŽELJKA. 2012. Проблема реализации транслитерации с русской кириллицы на хорватскую латиницу. *Язык. Словесность. Культура* 4. 84–97.
- ČELIĆ, ŽELJKA. 2013. Homo Russicus u detektivskim romanima Mihalkove i Poljakove. *Zadarski filološki dani IV. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Zadarski filološki dani 4 održanoga u Zadru 30. rujna i 1. listopada 2011*. Уг. Božić, Rafaela; Sambunjak, Slavomir. Sveučilište u Zadru. Zadar. 361–378.
- ČELIĆ, ŽELJKA; LEWIS, KRISTIAN. 2013. Ударения в русских фамилиях в хорватском языке. *Мир человека на гранях языка. Международный сборник научных трудов по лингвокультурологии*. Уг. Гирняк, С. П. НОУ ВПО Самарская гуманитарная академия. Самара. 137–144.
- <http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26516> (pristupljeno 19. veljače 2014.).

- FASMER, MAKS. 1964. *Этимологический словарь русского языка*. Прогресс. Москва.
<http://www.forum.hr/archive/index.php/t-524192-p-3.html> (pristupljeno 7. svibnja 2014.).
- Hrvatski enciklopedijski rječnik. 2003. Ur. Matasović, Ranko; Jojić, Ljiljana. Novi Liber. Zagreb.
- Jezični savjetnik s gramatikom. 1971. Ur. Pavešić, Slavko. Matica hrvatska. Zagreb.
- JONKE, LJUDEVIT. 1964. *Književni jezik u teoriji i praksi*. Znanje. Zagreb.
- JURDANA, SREČKO. 2003. *Thompson na trgu, SDP uz Thompsonovu omladinu*.
<http://www.nacional.hr/clanak/11904/thompson-na-trgu-sdp-uz-thompso-novu-omladinu> (pristupljeno 19. veljače 2014.).
- KLAIĆ, BRATOLJUB. 1951. *Rječnik stranih riječi, izraza i kratica*. Zora: Državno izdavačko poduzeće Hrvatske. Zagreb.
- KLAIĆ, BRATOLJUB. 1962. *Rječnik stranih riječi, izraza i kratica*. Zora. Zagreb.
- KLAIĆ, BRATOLJUB. 1978. *Rječnik stranih riječi: tuđice i posuđenice*. [A – Ž]. Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb.
- KLAIĆ, BRATOLJUB. 1990. *Rječnik stranih riječi: tuđice i posuđenice*. [A – Ž]. Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb.
- KLAIĆ, BRATOLJUB. 2002. *Rječnik stranih riječi: tuđice i posuđenice*. Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb.
- KLAIĆ, BRATOLJUB; Školska knjiga 2012. *Novi rječnik stranih riječi*. Školska knjiga. Zagreb.
- KRAMARIĆ, DAMIR. 2013. *SDP i HDZ bi u EU parlamentu pljeskali i majmunima; Hrvati će zato završiti u rezervatu kao Indijanci*. <http://www.dnevno.hr/vijesti/hrvatska/82307-sdp-i-hdz-bi-u-eu-parlamentu-pljeskali-i-majmunima-hrvati-ce-zato-zavrsiti-u-rezervatu-kao-indijanci.html> (pristupljeno 19. veljače 2014.).
- Кулинарный словарь. Кухня народов мира. <http://www.langet.ru/html/b/bor1.html> (pristupljeno 15. veljače 2014.).
- LEWIS, KRISTIAN. 2010. *Hrvatsko-ruski lažni prijatelji*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 420 str.
- LOVRIĆ, JELENA. 2014. *Međusobno šamaranje: Mučni početak izbornih kampanja HDZ-a i SDP-a*. <http://www.jutarnji.hr/template/article/article-print.jsp?id=1159861> (pristupljeno 19. veljače 2014.).
- MENAC, ANTICA. 2003/2004. Hrvatski rusizmi s imenskom sastavnicom. *Folia Onomastica Croatica* 12-13. 355–360.
- OŽEGOV, SERGEJ IVANOVIĆ; ŠVEDOVA, NATALIJA JUL'EVNA. 1995. *Толковый словарь русского языка*. Азъ. Москва.
- RADČENKO, MARINA. 2004. *Ruske posuđenice u hrvatskome jeziku od 1945. do 1995. godine*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 152 str.

- RADČENKO, MARINA. 2006. Semantička adaptacija ruskih posuđenica u hrvatskom jeziku od 1945. do 2000. *Croatica et Slavica Iadertina* 2/2. 145–160. <http://hrcak.srce.hr/file/26684> (pristupljeno 15. svibnja 2014.).
- RIASANOVSKY, NICHOLAS V.; STEINBERG, MARK D. 2005. *A History of Russia*. Oxford University Press. Oxford.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 17. svezak. 1959. – 1962. Ur. Musulin, Stjepan. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 18. svezak. 1962. – 1966. Ur. Musulin, Stjepan. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb.
- Rječnik hrvatskoga jezika*. 2000. Ur. Šonje, Jure. Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga. Zagreb.
- SAMARDŽIJA, MARKO. 1993a. *Hrvatski jezik u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- SAMARDŽIJA, MARKO. 1993b. *Jezični purizam u NDH. Savjeti Hrvatskoga državnog ureda za jezik*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- SAMARDŽIJA, MARKO. 2004. *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- <http://struna.ihj.hr/naziv/stajanka/414/#naziv> (pristupljeno 13. veljače 2014.).
- ŠANSKIJ, NIKOLAJ M.; BOBROVA, TAMARA A. 2004. *Школьный этимологический словарь русского языка. Происхождение слов*. Дрофа. Москва.
- http://www.youtube.com/results?search_query=beznade%C5%BEan+slu%C4%8Daj+prljavo+kazaliste (pristupljeno 9. veljače 2014.).

Russianisms in Klaić's *Dictionary of Foreign Words*

Abstract

Dictionary of Foreign Words by Bratoljub Klaić represents a masterpiece of Croatian lexicography. Russian foreign words, as object of our interest, are analyzed based on their entry in the *Dictionary* (1951 – 2012 period), and the way they are defined and determined as of the Russian origin. The conclusion is that the actuality and the treatment of facts in the *Dictionary* have deteriorated since 1978 edition, when Klaić sold his copyrights.

Ključne riječi: Bratoljub Klaić, strane riječi, rusizmi, hrvatski jezik

Key words: Bratoljub Klaić, foreign words, words of the Russian origin, russianisms, Croatian language